Հրանտ Մաթևոսյան

Մենք ենք, մեր սարերը

5

5

Անտառամեջ այսպիսի բան է եղել. տասնութ-քսան թվերին գյուղացի երկու տղա՝ Սարգիսն ու Եգորը, հանդում մորթել են Ասատուրի եզը: «Լավ, այ տղա, դուք հո արջ չէիք՝ որ ուզում էիք եզ ուտել», մի

հինգ տարի հետո ծիծաղում էին գյուղում: «Իսկ ո՞վ էր ուտելու համար մորթել: Լսեցինք, որ Ասատուրը դաշնակցական է, ասացինք՝ մենք քեզ դաշնակցական ցույց կտանք»,– կրակոտ առարկում էին նրանք հինգ տարի հետո, երբ մեկը գյուղական խորհրդի նախագահ էր, մյուսը՝ հարկային տեսուչ: Ճիշտ չէին ասում իհարկե: Մորթել էին, որովհետև ուզեցել էին մորթել:

– Կարծեմ կաղում էլ էր անտերը,– խոսքի արանքում մի անգամ ասել էր Եգորը:

Ճիշտը սա է: Ուզեցել էին մորթել, և կաղությունը խանգարել էր մաճից ու հողից հասկացող գյուղացի տղաներին՝ գնահատել եզան մկանները որպես շուռ եկող ակոս, կաղությունը նրանց համար մկանները դարձրել էր միս: Ինչ որ է: Մորթել էին ու մսի ձեռը կրակն ընկել: Այնքան էին շփոթվել, որ կարծել էին Եգորի հոր գոմում կախ տալով կպրծնեն: Նրանք այդպես դունչները սրբած, ամեն մեկը մի կողմի վրա, գնում են, գիշերը հավաքվում են գյուղի բոլոր կատուները, այնպես լրիվ, որ նրանցով կարելի կլիներ հաշվել թե քանի ծուխ ունի Անտառամեջ գյուղի տերտերը: Մի մլավո՛ց, մի ճչոց, մի կատվակռիվ... Եգորին ու Սարգսին տանում

Յատուկ Պոէմ

են բանտ, այնտեղից՝ Կարսի ճակատ. այնտեղից փախչում են սարերը:

Եգորն ու Սարգիսը ապրում են, թոշակ են ստանում ու դպրոցի ապակին ջարդած երեխաների ականջը քաշում են.– Քո պապն ու հայրը, իմացար, նրա համար չեն, իմացար, դասակարգային արյուն թափել, որ հիմա ապակի ջարդես, դասատուն ինչ ասում է՝ խելոք լսիր, իմացա՞ր:

Հիմա, երբ հովիվների հանրապետությունը դատի տրվեց, գյուղում հիշեցին Եգորի ու Սարգսի պատմությունը:

– Ուրեմն եթե կատուները չէին եղել, կոմիսարի ձեռքը չէիք ընկնի, ընկեր Եգոր:

– Բաս, իմացար:

Մյուս օրը գյուղ իջնելիս Իշխանը կնոջ համար միս բերեց: Մի հի-

մարն էլ Իշխանի կնիկը. միսը տարավ տվեց հարևանին, նրա Արշո միլիցիոներ որդին քաղաքից եկել էր: Արշոն, ասում էին, աշխատանքից հեռացված էր. փո՞ղ էր վերցրել, ինչ էր արել,– այդպիսի բան էին ասում:

– Պետքս չի,– ասում էր նա,– գյուղում կմնամ, ինձ համար սիրուն անասնապահ կաշխատեմ մաքուր օդում. աշխատողներն ինձանից վատ մարդիկ չեն:– Եվ նայում էր սապոգների քթին:– Հիմա մի լավ խորոված կանենք ու նոր կյանք կսկսենք: Ափսոս, միսը քիչ է:

Իշխանն Արշոյին ասաց, որ եղածն այդ է, ուրիշ չկա, եթե իմանային պետք է՝ կպահեին, թե չէ Հեռախոսի Սաքոն այնքան կերավ, որ քարի ետևից դուրս չէր գալիս:

– Ուրեմն Սաքոյի տանը կլինի:

– Չէ, չկա, դե որ տան համար պահած լիներ՝ քարի ետևն ի՞նչ գործ ուներ:

– Իսկ ո՞վ էր մորթել, նա կունենա:

Յատուկ Պոէմ

– Դե, այ տղա, ոչ ոք էլ չէր մորթել, Ռևազի ոչխարը էնպես սխալ-մամբ ես եմ մորթել... Քիչ էր մնում խայտառակ լինեինք, բայց լավ մարդ դուրս եկավ, փողերը տվեցինք՝ գնաց: Մի բան էլ շնորհակալ էր:

Արշոն ժպտում էր, հետո հանկարծ ժպիտը թողեց, լուրջ լսում էր:

Հետո ժպտաց այնպես, որ Իշխանին դուր չեկավ:

– Ուրեմն Ռևազի ոչխարները դու մորթեցիր, Սաքոն էլ այնքան կե-րավ, որ քարի ետևից դո՞ւրս չէր գալիս:– Եվ հագավ միլիցիոների բաճկոնը:

– Դե հա...– Իշխանի սիրտը թպրտաց վատ թպրտոցով:– Ներս արի

մի բան կեր, Արշո ջան, քաղաքից ես եկել, գյուղի բաներին կարոտած կլինես, ոչխարի մածուն ունենք:

Արշոն չմերժեց: Ներս գնալիս դռան մոտ շունը փաթաթվեց նրա ոտքերին. Արշոն ասաց շան անունը, նույնիսկ կռանալու պես արավ, շոյեց, իսկ ներսը կսմթեց օրորոցի մանկանը և խաղալիքը կախեց նրա քթիկի վրա,– կո՛ւկու,– խոստ տվեց երեխայի կզակը...– Լավ կուկու ես, կուկո՛ւ... Ուրեմն սկզբում չորսով էիք՝ դու, Ավագը, Պավլեն, Ջավենը, հետո մնացած տասնվե՞ցը եկան... Ափսոս, որ ես հետներդ չեմ եղել, երևի ընկերովի խորովածը շատ համով է... հա՛-հա՛-հա՛-հա՛... Էնքան կերավ, ասում ես, որ քարի ետևից դուրս չէր գալիս... Սաքոյի փորը թո՞ւյլ է, Իշխան քեռի,– լրջորեն հետաքրքրվեց Արշոն:

Նրա և ասել-խոսելն էր անտառամեջցու, և ջուր խմելուց հետո բերանը ձեռքի երեսով սրբելը, և շանը փաղաքշելու եղանակը, բայց ծիծաղը դուր չեկավ Իշխանին: Դա անտառամեջցի մարդու ծիծաղ չէր. անտառամեջցին խոսքիդ կեսից սկսում է հռհռալ, որովհետև նրա միտքն արդեն գտած է լինում ծիծաղելի վերջը՝ շատ ավելի ծիծաղելի, քան իրականը:

Հինգ րոպե հետո Արշոն զանգահարում էր շրջկենտրոն: Նա միջգյուղային կայանի հերթապահ հեռախոսավարուհուն չշտապելու համար սպառնաց.

Յատուկ Պոէմ

– Ես քեզ ֆելիետոնի կտամ, հիմա՛ր, օրվա հացից զրկել կտամ, հիմա՛ր, չհամարձակվես անջատել, քսան տարի ի՞նչ ես արել, ցած չդնել, քսան տարի միս ես գցել, դրա համար մեղալ ե՞ս ուզում:

Ու հանկարծ դեմքը, ձայնը, կեցվածքն այնպես խոնարհացան, որ կարելի էր կարծել, թե շշպռվածը պատահականորեն Արշոյի քեռե-

կինն է եղել:

– Թո՛ւյլ տվեք, ընկեր մայոր...

Եվ ինչպե՞ս համարձակվեց Արշոն, գյուղից, Անտառամեջից, վատ աշխատող հեռախոսով... ինչպե՞ս առանց նախօրոք թույլտվություն խնդրելու համարձակվեց Նրա՝ Ընկեր Մայորի Առանձնասենյակում

զնգացնել...

– Թույլ տվեք, ընկեր մայոր, զեկուցելու...

Դա իսկական հետապնդում էր՝ հետապնդման բոլոր կանոններով: Այդպես կարմիր միլիցիայի ջոկատները, հներում, հետապնդում էին կուլակների տղաներին: Իսկ նրանք հետապնդվում էին հետապնդվողի բոլոր կանոններով: Օրինակ, ձիերը թարս էին պայտում:

Միլիցիան դուրս եկավ կենտրոնից, գնաց, փնտրեց ու գտավ Գետամեջ գյուղը, քարտեզով ստուգեց՝ որպեսզի գտնված գյուղը լինի միայն Գետամեջը, Գետամեջ գյուղում հետախուզությամբ գտավ Ռևազ Մովսիսյանի տունը, գոմը, գոմի դուռը: Ռևազի (կարծեցյալ կորստատեր Ռևազ Մովսիսյանը կտրականապես հայտարարեց, որ ինքը լավ չի հիշում թե իրենք երբևէ ունեցե՞լ են ոչխարներ) և մանավանդ նրա կնոջ մանրակրկիտ հարցաքննությամբ պարզեց, որ երկու օր առաջ (ս/թ. օգոստոսի 27-ին, երեկոյան ժամը հինգի մոտերքը, ոչ շուտ չորսն անց երեսունից, ոչ ուշ հինգն անց երեսունից) կորել են Գետամեջ գյուղի բնակիչ քաղաքացի Ռևազ Գևորգի Մովսիսյանի չորս ոչխարները, երկուսը՝ չորս տարեկան, մեկը՝ երեք, մեկը՝ երկու. երկուսը՝ սպիտակ, երկուսը՝ սև, տեղական տեսակին պատկանող. մեկը՝

Յատուկ Պոէմ

մեկ տարեկանը՝ խրտնող, երեքը՝ հանգիստ բնավորության պատկանող (առաջինի պատճառով էլ,– հաշվի առնելով կորստատիրուհի Թագուհի հորենական ազգանվամբ Կարապետյանի կարծիքը,– վերոհիշյալ չորս ոչխարները հեռացել են տիրոջական դռնից):

Ապա գոմում շանը վերցնել տվեցին ոչխարների հոտը (ՁՈտՈւ) ու բռնեցին հետքը: Շունը հետքով պտտվեց գոմի շուրջը, եկավ հոտոտեց տան դռները (արձանագրվեց, որ ոչխարները պտտվել են գոմի շուրջը), հետո շունը հոտոտեց տաշտակը («ոչխարները լվացքի տաշտակից ջուր են խմել»), ապա հետքը նորից գոմ տարավ, այստեղից ղեկավարող սերժանտին քաշեց գյուղամեջ՝ գրասենյակի դռները, ըոխեց վոլեյբոլ խաղացող տղաների գնդակը և կլանչեց: Շանը ղեկավարող սերժանտը շանը համոզեց գնդակը վերադարձնել տերերին, և շունը համոզվեց: Հետո շունը սերժանտին քաշեց ակումբ, բաց դռներից ներս, հոտոտեց «Շեռլոկ Հոլմսի արկածները», ապա դուրս եկավ, ղեկավարող սերժանտին քաշեց դեպի հեղուկ վառելանյութերի պահեստները, այնտեղից՝ կենտրոն տանող խճուղի: Եթե իրեն մնար՝ կտաներ վառելանյութերի հոտով կենտրոն, կայարանի ցիստեռնների մոտ, և գուցե թե այնտեղ հազար և ավելի դեկալիտր պակասորդ հայտնաբերեին: Բայց սերժանտը նրան թույլ չտվեց անհեթեթություններ անել, և գնացին Անտառամեջի ճանապարհով. առջևից գնացող սերժանտը ետևից քարշ էր տալիս շանը: Շան ետևից գնում էին Գետամեջ գյուղի երեխաները, երեխաների ետևից՝ քննիչ լեյտենանտը: Այդպես իրար ետևից սերժանտն ու հետախուզական բաժնի քննիչ Հակոբյանը գնացին Անտառամեջի սարեր: Եվ որովհետև ոչ ոք էլ թարս պայտած ձիով չէր փախել՝ կանգնեցին կրակատեղի մոտ, ուր Իշխանը տարօրինակ գործի էր. փորձում էր եզ շուռ տալ:

– Բարև ձեզ:

– Լավ ժամանակին եկաք, հույս չունեի, թե մենակ բան կանեմ,– ասաց Իշխանը գլուխը կախ իր գործին. մարդու ձայն էր՝ ուրեմն մարդ էր. իսկ իրեն օգնող է պետք, հասկանո՞ւմ եք, ուրախությունը փորում մնա Սանո լակոտի: Իշխանն ասաց.– Սանո ջան, արի մի օր ոչխարին նայիր, գործ կա անելու, գնամ անեմ՝ գամ: Բա՝ հայրիկ, կպահեմ, գնա: Է՞ս էր քո պահածը: Ոչխարը, խոսք չունեմ, պահել է, իսկ եզնե՞րը՝ Դմբոն ու Մախնոն: Քշել է ծմակ, բացատ,

անտառապահի կարտոֆիլի վրա: «Հայրիկ, հիշո՞ւմ ես, որ փայտ էիր կտրել տան համար, շարած պատերն սպասում էին, իսկ անտառապահը համ փայտը տարավ, համ էլ ուշունց սկսեց մեծ բերանով մեկ: Համ էլ վատ մարդ է, հարբած՝ ամբողջ օրը սրա-նրա բոին է նայում՝ թե ով մի շիշ արաղ կառնի. թող մի օր էլ իր կարտոլին նայի՝ թե ոնց է գոլորշիացել»: Գոլորշիանաս դու, Սանո՛... Թեկուզ, կասկած չկա, իմ երեխան ես, բայց բիճ ես: Քո հասակին՝ ես իսկի սիրտ կանեի՞ անտառապահի կողմը նայել: Անտառապահի՞ն ինչ, իննսուն տեղ կարտոլ ունի ցանած, իսկ եզներն ահա ուռել են:

– Եկեք, տեսնենք ինչ ենք անում,– ասաց Իշխանը, որ մենակ փորձում էր շուռ տալ եզան զանգվածը՝ տոննայից մի քիչ պակաս կամ մի քիչ ավել:

Նախքան լեյտենանտի մեջ օգնելու ցանկություն կառաջանար, նա պիտի հաղթահարեր շատ բան. առաջին՝ որ ինքը օրենքի պաշտպան է, Իշխանը՝ օրինազանց, իսկ եթե օրինազանցը նա չէ, այնուամենայնիվ, ինքը լեյտենանտ է, նա՝ ուսադիրներ չունի, որ իմանաս թե ինչ է, բոլոր դեպքերում՝ լեյտենանտ չէ. պիտի մտածեր, երկրորդ, որ մինչև թաթերի ծայրը լարված այդ մարդը, թեկուզ հանցագործ, մեղք է, շուռ է տալիս մի բան, որ իրենից քսան անգամ ծանր է. իսկ այդ ծանրությունը կրկնապատկվում է եզան դիմադրությամբ. երրորդ՝ լեյտենանտը պիտի մտածեր, որ այդ եզը սոսկ միս չէ, եզ է, ուժ է, գեղեցկություն և փչանում է. փքվածությունից տրաքվում է. լեյտենանտը, չորրորդ, պիտի մտածեր, որ եթե այդ եզը սատկի՝ այդ ճաղատ, նիհար, քունքերը ճերմակ չսափրված մարդը պիտի հատուցի եզան չափ ծանր հատուցում: Իսկ սերժանտը պետք է հաղթահարեր օգնելու ցանկությունը՝ մինչև համապատասխան կարգադրություն ընկեր պետի կողմից: Նրա համար պարզ էր. հիմա հարկավոր է եզանը պառկեցնել, մնացածը հետո կպարզվի: Իշխանը խելքին վերաբերող բոլոր բաներն արել էր. պարանն ազուցել էր պոզերին, քթկալ էր գցել և, փաթ տալով եզան ետևի ձախ ոտքին՝ ձգում էր աջ կողմի վրա: Մնացածը վերաբերում է ուժին: Այստեղ արդեն մի կողմ ես դնում այն, որ դու Իշխան ես, տարրական կրթություն ունես, գիտես թե ինչ է քարտեզը և քարտեզի վրա գիտես ԽՍՀՄ տեղը, շատից քչից ծանոթ ես միջազգային դրությանը և, կարող է ոչ լրիվ, բայց գիտես, թե ով է Հովհաննես Թումանյանը: Այստեղ մի հինգ րոպեով, մի տասը րոպեով, եթե մենակ մնաս՝ գուցե մի ամբողջ ժամով դու հավասարվում ես

եզանը, չափվում նրա հետ, կոտրում նրա դիմադրությունը և նոր միայն դառնում ես մարդ՝ Իշխան՝ քո Հովհաննես Թումանյանով ու քարտեզով: Իսկ եթե երեքով եք՝ րոպեի գործ է:

– Իսկ ավելի հեշտ ձև չկա՞:

– Կա՛,– տնքաց Իշխանը,– արի քաշիր՝ երկուսով կլինենք:

Լեյտենանտը թափով մոտեցավ, ուսեց պարանը: Նա կյանքում պարան ձգած չկար և ոչ էլ որևէ մեկն ասել էր, թե ուժեղ ձգելիս մեջքով են ձգում, բայց մեջքը տակ տվեց. երևի ուժեղ ձգելու մեկ ձև կա, որ և ստացվում է ինքնիրեն.

– Քաշեցի՛նք:

– Դու վզի՛ց, վզից... Վի՛զը ոլորիր: Սեղմի՛ր: Սեղմի՛ր... հո՛ւպ... Սեղմի՛ր... Ապրեեե՛ս... ուուուո՛ւպ...

Մի րոպե արձանացան, ու եզը ծնկեց:

– Եղավ:– Լեյտենանտը մի կողմ էր կանգնում՝ դիտելու այն աշխա-տանքը, որի պատճառած ծանրությունը, հաճույքը, որոշակիությունը չէր զգացել և ոչ մի աշխատանքից:

– Համարյա թե... եղավ,– հևաց Իշխանը,– պինդ բռնիր:– Նա պարանի ծայրը տվեց սերժանտի ձեռքը,– Սրան օգնիր, մենակ չի կարող,– ապա իրար կապեց եզան ետևի ոտքերը, կապի ծայրը տվեց լեյտենանտին.– Բա՛ց չթողնես, ինչ էլ անի՝ բաց չթողնես:– Իսկ ինքը բացեց դանակը, բռունցքը քսելով գտավ փորի այն տեղը, ուր մկանների պատը թույլ է, և դանակը մինչև կոթ միանգամից խրեց:– Պի՛նդ բռնիր, չթողնես:

Առաջին ցնցումը պոկեց լեյտենանտի ձեռքը ուսից: Երկրորդ ցնցումից երևաց, որ ձեռքը չի պոկվել, կպած է և ցավում է: Ապա լեյտենանտը դիմադրեց մեջքով և ոտքերը հողին դեմ տված՝ ինչպես ուռկանն են ձգում: Իշխանը դանակի եզրով, դանակը դանդաղ դուրս քաշելով, եզան փորը մտցրեց եղեգնյա խողովակ: Ինչպես ծակված գնդակից, սկսեց ֆսսոցով դուրս մղվել օդը: Իշխանը ժպտաց:–

Լավ բան հնարեցի, չէ՞... Միայն մի անգամ լսել եմ, չեմ տեսել...

Լեյտենանտին թվում էր, թե եզը Իշխանի համար այն է, ինչ փայտը ատաղձագործի համար, թե նա մոռացել է եզան գոյությունը, մանավանդ, որ նա, գլուխը կախ, չէր տեսնում ամբողջ եզը, ինչպես չեն տեսնում մարդիկ Երկրի գունդը նրա վրա քայլելիս: Եվ հիմա ավելի շատ քան առաջ, եզը լեյտենանտին մի տոննա, տոննայից մի քիչ պակաս միս էր թվում:

– Դե՛, դե՛, անպետք, փոխանակ շնորհակալ լինես՝ քացի ես գցում: Կյանքդ փրկել եմ, ագա՛հ, անհասկացո՛ղ, պարկապզո՛ւկ, փուչի՛կ, բթած մոթա՛լ... Դե հիմա վեր կաց. եզո՛ջ ան... Մա՛խնո,– Իշխանը տրորեց նրա աչքերը,– վեր կաց... Ապրե՛ս... Տես ինչ պոզեր ունի՛... Օգնեք մյուսին էլ շուռ տանք ու՝ բարով եք եկել:

– Արդյունք կտա՞,– հարցրեց լեյտենանտը:

– Համոզված չեմ, բայց դե մի բան պիտի անենք՝ անում ենք: Կարող է՝ սա մի բան չի, բայց ախար չանելն իսկի բան չի:

– Շուռ տանք,– պարանը հավաքելով ասաց լեյտենանտը: – Սա Դմբոն է, մի քիչ գիժ է ու մի քիչ էլ ուժեղ է Մախնոյից:

Եվ երբ եզան վիզը շրջելիս Իշխանի աչքերը դուրս պրծան ու դեմքը կապտեց, և, մկանները ջարդելով, պարանը նստեց իր մեջքին՝ լեյտենանտը հիշեց իրենց գալու նպատակն ու ամաչեց այդ նպատա-

կից:

– Հո՛ւ...

– Սեղմիր, սեղմիր, սեե՛... եղա՛վ...

Եվ հետո լեյտենանտին թվում էր, թե իրենք եկել էին տնքալով աշխատելու, գոհանալով դիտելու, հանգստանալով ծխելու. այնպե՛ս հանգստանալով, երբ կանգնել չի լինում, նստելն էլ հարմար չէ և ուզում ես մեջքդ ձգելով պառկել գետնին: Եվ պառկելն էլ հարմար չէ:

– Ամեն օր եզ եք շուռ տալի՞ս,– հարցրեց լեյտենանտը, և հարցն էլ հարմար չէր:

Ապա ոչխարի մածուն կերան, իսկ հետո նայում էին, թե ինչպես է իջնում եզների փորը: Ու շաղվում էր հանդա՛րտ մի երեկո:

– Գել-բան պատահո՞ւմ է,– հարցրեց լեյտենանտը:

Հետո կամաց-կամաց հավաքվեցին հովիվները, եղան քսաներկու, ստեղծվեց հասարակություն: Հետախույզ շանը, խեղդվելուց փրկելով, փակեցին մի գոմում: «Լավ ոչխար է»,– ասաց դուռը ծածկող

հովիվը: Զավենը մեկին մի բան կարգադրեց, որից երևաց նրա ֆերմայի վարիչ լինելը: Եվ երևաց, որ աշխարհում կան կարգադրողներ ու կատարողներ, լեյտենանտներ և ոչ լեյտենանտներ, օրինազանցներ և օրենքի պաշտպաններ: Ինքը՝ Անուշավան Հակոբյանը լեյտենանտ է, օրենքի պաշտպան է և հովիվների մեջ է պաշտոնի բերմամբ: Նա մի որոշ ժամանակ ոտքից ոտք էր փոխում, հետո ասաց.

– Ինչո՞ւ չեք հարցնում, թե ինչի ենք եկել:

– Մի լավ բանի եկած կլինեք, էլի,– ծիծաղեց Զավենը:

Դժվարը սա էր. սրանից հետո աշխարհը բաժանվեց հարցաքննողի և հարցաքննվողի:

– Ձեր անուն-ազգանո՞ւնը:

– Կարծես թե չգիտես,– նեղացավ Իշխանը,– կարծես թե չես ճա-նաչում:

– Դե գիտեմ, բայց օրենքը պահանջում է, որ հարցաքննությունն սկսվի անուն-ազգանվան հարցմամբ:

– Անտոնյան Իշխան: Խնամուս ոչխարներն են եղել՝ կերել ենք: Փողը տվել ենք: Գրիր:

– Հերթո՛վ, հերթով, Իշխան...

– Ամոթ է, ա՛յ տղա,– կարմրեց Իշխանը:

– Պետական գործ է, խնամի-խնամի չենք խաղում, ամոթի-չամոթի ի՞նչ կա:

– Գլուխ չունեմ:– Իշխանը ձեռքը թափ տվեց ու գնաց:

– Սերժա՛նտ Սարգսյան, բերման ենթարկել:

Տաբատի գրպանի խոր հատակներում սերժանտը ծխատուփից, լուցկուց, տան բանալիներից, մի կտոր մատիտից, ձեռնատետրից, կոճակից, շան շղթայի կողպեքից ու սուլիչից ջոկում ու ջոկում էր սուլիչը և երբ հանեց, տարավ բերանն ու սուլեց՝ հովիվները հոհոացին:

– Կանգնի՛ր:

Իշխանն ըստ երևույթին նշան էր բռնել մոտիկ նստելաքարը:

– Կանգնի՛ր, կկրակեմ,– Իշխանը չկանգնեց:– Զգուշացնում եմ.

կկրակե՛մ:

Սովորաբար հարկ չի լինում կրակելու: Կանգնում են, և միլիցիոները, պատյանը քամակին, վազում է նրա մոտ: Այնպես որ միլիցիոները կրակած չկա: Իսկ ինչը որ սովորություն չի դարձել՝ շփոթեցնող է: Գոնե լավ է, որ մինչև կրակելը անելու մի քանի բան կար. ձեռքդ պիտի տանես ետև՛դ... պատյանի կոճակն արձակե՛ս... ատրճանակը հանե՛ս... փակաղակը բացե՛ս... Մինչև այդ՝ գուցե մի բան լինի:

Իշխանը նստեց քարին: Վայրկենական մի ենթագիտակցությամբ միլիցիոները ենթադրեց, որ այդ նստելը «կանգնիր» հրամանի կատարումն է: Դրանից հետո անելիքդ պարզ է. մոտ ես վազում, ձեռքը ոլորում և տանում քաղաքամաս՝ քաղաքում: Իսկ սարերո՞ւմ. հրահանգների մեջ ինչ-որ մի կետ պակաս է: Այդ կետը, հպարտությամբ, գրեց միլիցիոները՝ բռնվածին տանելով կրակի մոտ՝ նախկին տեղը:

Յատուկ Պոէմ

Բայց այդտեղ եղավ այնպիսի բան, որ կուզես լեյտենանտ եղիր, կուզես ենթագիտակցություն եղիր, կուզես մայոր եղիր՝ գլուխ չես հանի.

միլիցիոների գլխարկը գլորվեց: Գլխարկը կլոր էր, մեջը պողպատալարե օղակ կար և լանջը թեք էր, իսկական գլխարկ գլորելու տեղ: Գլխարկը գլորվեց, տրճիկ տալով գնաց, ցատկոտեց, կանգնեց մտածեց և քարի գլխից թռավ:

– Շվացրու, շվացրու,– ասաց Ավագ հորեղբայրը:

Ետևից բոլորն իջան. գլխարկը նստել էր ժայռի մեջտեղը մաս-

րենու վրա: Պարզ է. հարկավոր էր, առաջին, այնտեղից գցել ձորը, և, երկրորդ, ձորից վերցնել, դնել գլխին: Ինչո՞վ գցել ձորը. պարզ է, հարվածելով որևէ բութ առարկայով, ներկա պահին՝ քարով: Եվ այդտեղ հովիվներից շատակեր Պավլեն դարձավ մայոր Պավլե.

– Սերժա՛նտ Սարգսյան, հեռավորությունը՝ հինգ հարյուր մետր, անկյունը՝ երեսունհինգ աստիճան, բաց թողնել ստուգողական երկու արկ: Կրա՛կ: Կրկնել:

– Պլյո՛ւս,– ասաց Ավագ հորեղբայրը:

Շպրտեցին հերթով, ապա բոլորը միասին, և՛ լեյտենանտը, և՛ սերժանտը, և՛ մայորը՝ Պավլեն, և՛ բոլոր հովիվները միանգամից: Գլխարկը քրքրվեց, բայց մասրենին պինդ էր բռնել, ու կարգին էլ սազում էր: Չտվեց:

Մինչև այսօր էլ մասրենուն նստած է նա՝ գույները կորցրած, պատառոտված: Երբեմն հովիվներն իջնում են նայելու, և հին հովիվներից մեկը նոր հովիվներին պատմում է այն ուրախ երեկոյի աղմուկներից: (Գլխարկի մասին արձանագրությունների մեջ գրված է.

«Քաղաքացի Իշխան Անտոնյանը սերժանտ Սարգսյանի կողմից բերման ենթարկվելիս իրեն թափահարեց, որի հետևանքով սերժանտ Սարգիս Սարգսյանի գլխարկը նույն սերժանտ Սարգիս Սարգսյանի գլխից ընկնելով՝ գլորվեց ձորը: Այն գտնելու մեր ճիգերը արդյունքներ չտվեցին»):

Յատուկ Դոէմ

Ինչ որ է: Նորից վերադարձան «քաղաքամաս», և շարունակվեց հարցաքննությունը:

– Ոչխարներն այստեղից ուրիշ տեղ չեն գնացել,– այն մարդու ժպիտով, որին չես խաբի, ասաց լեյտենանտը:

– Ում գլուխն էլ կտրես՝ ուրիշ տեղ չի գնա,– նրա այդքան անտրա-մաբան խոսքից նեղացավ Իշխանը:– Բա իհա՛րկե:

– Դու պետք է իմ հարցերի՛ն պատասխանես:

– Մեր Ռևազի ոչխարներն են եղել:

– Դու հարցերի՛ն պատասխանիր:

– Ախար շատ ես երկար կապում, է՛, ընկեր լեյտենանտ: Մորթել կե-րել ենք, վերջացավ գնաց. էն մարդը մեզնից գանգատ չունի, մենք՝ իրենից: Տարիքդ առած տղամարդ ես, ընկնում ես երեխա բաների ետևից:

– Էս մարդու գլխարկն էլ փչացնում,– լրացրեց Պավլեն:

Ավագ հորեղբայրը իր փափախը դրեց միլիցիոների գլխին, ավելի ճիշտ՝ միլիցիոների գլուխը կորցրեց փափախի մեջ:– Մեր սարերում ցուրտ է, տղա ջան, որ մրսեցիր՝ մրսեցիր:

– Քեռի, պատիվդ պահիր,– կարմրեց միլիցիոները:

– Շվացրու, շվացրու,– նրա կողը հրեց սուսուփուս Վանին:

– Ճիշտ, ի՛նչ կլինի, տղա ջան, սուլիչդ մեզ տաս,– ասաց Ավագ հորեղբայրը:

– Նագա՛նը, նագանը,– հովիվներին հրելով մեջ ընկավ Սաքոն,– նագա՛նն ուզեք:

Լեյտենանտը կարմրելով ամբողջ ձայնով գոռաց.– Ցրվե՛լ:– Եվ երեք քայլ ետ գնաց՝ ձեռքը տանելով ատրճանակին:

Յաւուկ Պոէմ

– Ես կատակ չեմ անում, ընկեր լեյտենանտ: Գոնե մի քանի օրով: Բագրատը, հասկանո՞ւմ ես, հրացանը ճանաչում է, հրացանից փախչում է, մահակից տարբերում է: Մեր բոլոր գայլերը հրացանը ճանաչում են:

Ու հովիվները շրջապատեցին լեյտենանտին.– Նագա՛նը, նագանը... Բագրատ գայլը չորս հարյուր ոչխար է կերել... նագա՛նը, ընկեր լեյտենանտ:

– Պարզ է, դուք ատրճանակ չեք ստանա, այդպիսի կարգադրու-թյուն չկա,– ասաց լեյտենանտը,– պաշտոնական հարցաքննությունը շարունակվում է, ավելորդ մարդիկ թող ցրվեն:

– Այստեղ ավելորդ մարդիկ չկան,– ասաց Զավենը: Խոսքը խոսք բերեց, և նա իրեն չզսպեց.– Ավելորդը դու ես: Դու լավ մարդ չես: Դու շատ վատ մարդ ես, էստեղից գնա: Ճամփադ բաց է, գնա: Գնացեք ձեր գործին, էստեղ ոչ ոք չմնա,– շուռ եկավ հովիվներին:

– Դու սպասիր, դու ո՞ւմ հետ ես այդպես խոսում,– նրան մոտեցավ լեյտենանտը:– Դու քեզ հաշիվ տալի՞ս ես:

– Մի՛ խանգարիր,– Զավենը հրեց նրա թևն ու մտավ աղի պարկի տակ:– Օգնիր շալակեմ,– ասաց նա այդքան մարդկանցից որևէ մեկին: Լեյտենանտը մոտիկ էր՝ կռացավ օգնեց: Պարկը ծանր էր և երկուսի պարանոցներն էլ ուռան:

– Ապրես,– ասաց Զավենը և ճկուռ-ճկուռ, ասես վերևի կողմից նրան հրում էին, ու ոտքերը տակից փախցնելով գնաց դեպի գոմերը.– Սաքո՛,– ձեն տվեց շալակի տակից,– շների լափը մի ժամից պատրաստ լինի:– Ու երևի զգալով, որ դա շատ էր կարգադրության նման, բեռան տակ մի անգամ էլ շուռ եկավ դեպի ծեր հովիվը.– Աղը՝ տեղը, յուղը՝ տեղը, այնպիսի լափ ես սարքում, որ եթե պահանջվի՝ մենք էլ ուտենք...– մնացյալն ասաց փնթփնթոցի պես և իր կշռի բեռան հետ ինչ-որ ուժի կողմից քշվելով դեպի գոմերը...

Այդ պահը ձևակերպվեց ու հավիտյան մնաց լեյտենանտի հիշողության մեջ. «Բեռան տակից կատակ էր անում»:

– Այսպիսի բաներ՛ը, սերժանտ Սարգսյան,– ծխախոտ վառեց լեյտենանտը:– Մի տես ի՛նչ արոտներ են, ի՛նչ ոչխար ունեն:

– Օդը, ընկեր լեյտենանտ, օդը...

– Օդն էլ՝ իր հերթին, ջուրն էլ՝ իր հերթին: Թո՛ւ, կեղտոտ քաղա-քում, գործարանի ծխի տակ, թութունը բերանիդ... թո՛ւ... Ուրիշը ոչխար ուտի՝ դու գնա ստուգելու, թե ոչխարը քանի տարեկան է եղել, քանի հոգով են կերել, առաջին կտորն ով է կերել... Դժո՛խքը՝ թե չեն կերել, իրենք պահել են՝ իրենք կերել, դո՞ւ այստեղ ինչացու ես... Դժվար է, սերժանտ Սարգսյան, լեյտենանտի գործը, դժվար... Տեսա՞ր ինչքան աղ էր շալակել: Կշալակե՞ս այդքան աղը:

Իսկ սերժանտ Սարգսյանը ճանապարհին մտածում էր, թե ինչի՞ համար են սերժանտ և լեյտենանտ կոչումները... այսինքն թող ամեն մեկը մի բան լինի, թե չէ իրարից ջոկել չի լինի, բայց ինչո՞ւ միլիցիոները պետք է գլխարկ դնի, հովիվը՝ փափախ, ինչո՞ւ եթե հովվի փափախը միլիցիոների գլխին ես դնում՝ բոլորը հոհոում են, և եթե միլիցիոների գլխարկը հովվի գլխին դնես՝ էլի կհոհոան:

– Ընկեր լեյտենանտ, ինչ որ ասում եք՝ ճիշտ է. իսկ դուք հովիվ եղե՞լ եք, ընկեր լեյտենանտ:

– Գուցե եղել եմ, չեմ հիշում. մանկություն, հովվություն՝ այդպիսի բաներ չեմ հիշում: Մեկն ասել է՝ ավելի լավ է վաղվա մասին մտածենք, քան թե հիշենք, որ փոքր ժամանակ ետևներս բաց ման էինք գալիս: Կարդացե՞լ ես, սերժանտ Սարգսյան: Չես կարդացել: Եվ իրոք էլ այդպես է. եթե դու քո անելիքն անես, նա իր անելիքն անի, ես՝ իմը, ոչ մեկիս տեղամասում էլ գողություն չի լինի: Իսկ եթե դու քո երեխայությունը հիշես, նա՝ իրը, ես՝ իմը, պարզ է, հևալով կգաս սարերը և կվերադառնաս արձանագրությունդ կիսատ:

– Այդպես է, ընկեր լեյտենանտ: Ընկեր լեյտենանտ, իսկ ես հովիվ եղել եմ: Գառը խառնվում էր ոչխարին, մա՛, մա՛... ընկեր լեյտենանտ, որ հիմա հիշում եմ՝ շատ լավն էր, ու տխրում եմ:

Յատուկ Պոէմ

Երկու օր հետո զանգահարեցին Անտառամեջ: Այն, որ լսափողն ազատ էր կողմնակի ձայներից՝ վկայում էր զանգի պաշտոնականությունը. բայց ամենևին էլ պաշտոնական բաներ չէին հարցնում.

– Եզները ո՞նց են, Մախնոն ու Դմբոն:

Նախագահը շփոթվեց.– Ալո, ո՞վ է հարցնում:

– Հակոբյանը, լեյտենանտ Հակոբյանը:

– Ալո, Անահիտ, Գետամեջ, գծերը խառնվել են, հարցնում են՝ չեմ

լսում:

– Ալո, Անտառամեջ, ես քեզ լսում եմ, դու ինձ չե՞ս լսում, գծերը չեն խառնվել:

– Եզները լավ են: Ալո... իսկ ո՞վ է հարցնում:

– Լեյտենանտ Հակոբյանը: Երկու օր առաջ ես ձեր սարերում էի, եզներն ուռել էին, ափսոս էին:

Նախագահին թվաց, թե դա լեյտենանտ չէ, սայլվոր է, սայլով ալյուր է տանում իրենց հեռու գյուղը և սայլի ակը փուլ է եկել:

– Ալո, Հակոբյան, լսո՞ւմ ես, եզներից մեկը լավացավ, մյուսը, հույս չունեինք թե կլավանա՝ մորթեցինք:

– Ափսոս, ափսոս էր, գիտես, շատ էր ափսոս: Իսկ Իշխա՞նը: Ի՞նչ է անում: Մեղք է Իշխանը, այդքան ծանր վնասը... Ուժ ունի՞: Մեղք է, մի բան արեք:

– Դու Իշխանին բարեկա՞մ ես:

– Ազգակցական կապ չկա: Երկու օր առաջ սարերում տեսել եմ՝ այդ է: Ընտանիքը մեծ է երևի, հա՞:

– Մեծ ընտանիք չունի, վատ չի ապրում, իսկ վնասը՝ վնասը մեծ չի: Միսը չի փչացել, ծախվել է, տարբերությունը մի քանի կոպեկ է, էն էլ ընկերներով բաժանել են իրար մեջ:

– Ուրեմն լա՞վ է, ուրեմն լա՞վ է: Հովիվներին բարևիր: Ասա լեյտենանտ Հակոբյանը շատ բարև ուղարկեց: Արշոն, ձեր գյուղացին, տարածում է, իբր ես նույն այդ ոչխարներից խորոված եմ կերել: Ինչ արած, կուզին գերեզմանը կուղղի: Պետը լավ մարդ է, գուցե թե գործը մեռնի: Իսկ իմ կարծիքով, ես իմ կարծիքը կասեմ. այդտեղ գործ չկա՝ որ մեռնի կամ չմեռնի: Իշխանին բարևիր: Ասա լեյտենանտ Հակոբյանը կենտրոնից հատուկ զանգահարեց, բարևեց: Հա, իսկ եթե ոչխարի հարցով նորից գան՝ ուղարկեցեք սարերը, թող գնան եզ շուռ տան... հե-հե-հե-հե... Լսեցի՞ր, ուղարկիր՝ թող գնան եզ պառկեցնեն: Մեջքս, հե-հե-հե-հե-հե, դեռ ցավում է: